ЮРИДИЧНА НАУКА НА ТЕРЕНАХ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

ВЕНЕДІКТОВ В. С., *доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України та АР Крим, член-кореспондент Інженерної академії України, перший проректор*
Харківський економіко-правовий університет

СУЧАСНА УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Питання захисту прав і свобод людини та громадянина є важливою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики усіх держав світу, в тому числі і України. Але треба мати на увазі, що кожне суб'єктивне право людини втрачає свою соціальну змістовність, коли воно не має належної охорони та захисту. В Україні існує явне розходження між теорією та практикою захисту прав людини: права людини формально визнані і існують в законодавстві, але фактично ними неможливо користуватися та не завжди можна їх реалізувати в повсякденному житті. Це свідчить про те, що соціально-правовий механізм, який повинен забезпечувати реалізацію та захист прав людини, в Україні не функціонує належним чином.

Соціально-правовий механізм – це система заходів по створенню умов для реалізації прав і свобод людини, охорона, захист, відновлення порушених прав, а також формування загальної і правової культури, яка зараз потребує свого відродження. Приведення в дію такого механізму є обов'язком держави, бо Конституція визначила Україну як демократичну, соціальну та правову державу [1].

Двадцять два роки незалежності України так і не вплинули на активний розвиток громадянського суспільства та правової держави. Сімнадцять років існування Конституції України також не

© Венедіктов В. С., 2013

активізували цей процес, не дали позитивної динаміки на майбутнє. В зв'язку з цим необхідно погодитися з висновком Ю.С. Шемшученка про те, що «у конституційному закріпленні правової держави відчутне бажання законодавства видати бажане за дійсне. Бо хіба серйозно можна говорити про правову державу, яка тотально уражена корупцією і злочинністю, де процвітає правовий нігілізм та існують серйозні проблеми з якістю законодавства та ефективністю його застосування» [2, с. 5].

В ідеалі громадянське суспільство можна розглядати як суспільство, де існують розвинуті економічні, культурні, правові, соціальні відносини між його індивідами, а держава забезпечує їх реалізацію правовою системою та діяльністю своїх органів.

Головним завданням держави в усі часи було і є забезпечення гарантій і якості життя, добробуту, охорони здоров'я громадян, створення здорового і благодатного довкілля тощо. Крім того, держава зобов'язана забезпечити здоровим і працездатним громадянам можливість і умови плідно працювати, створювати матеріальні та духовні багатства, а тим, хто потребує державної допомоги, надати її в повному обсязі за рахунок державних коштів.

Соціально-економічна ситуація в Україні, стан забезпечення прав людини у соціальній сфері та розвиток правового регулювання соціальної політики за останні двадцять років дають можливість дійти такого висновку: в нашій державі ще не забезпечений системний підхід до соціальної політики та реалізації прав людини у соціальній сфері, а також у сфері забезпечення реалізації основних прав і свобод людини в цілому.

За інформацією Державної служби статистики України станом на 1 липня 2013 р. загальна кількість населення України складає 45 469 812 осіб, з них 13 639 739 пенсіонерів (це майже третина від загальної кількості), кількість економічно активного населення – 21 840 400 осіб, з яких 1/4 працює за кордоном. За даними 2012 р. в Україні народилось 520,7 тис. дітей, а померло з різних причин 663,1 тис. осіб. Кількість пенсіонерів, які живуть за межею бідності складає 3,6 млн. осіб що відповідає 27%, а усіх українців – близько 7 млн. осіб (це 16%), тобто кожен шостий українець живе за межею бідності. При цьому станом на 1 серпня

2013 р. кількість українців-мільонерів у порівнянні з 2012 р. збільшилась на 40 % і складає 3 770 осіб, а кількість мільярдерів – 4 особи.

Кількість безробітного населення працездатного віку станом на січень-березень 2013 р. складає 1 755 900 осіб, кількість зареєстрованих – 571 600 осіб. Рівень безробіття складає 8,6 % до економічно активного населення працездатної вікової групи. За результатами проведених досліджень Держстату України та Інституту демографії НАН України станом на січень-червень 2013 р. кількість вибулих з України складає 7 814 осіб.

Аналізуючи наведені статистичні данні треба зазначити, що держава повинна знайти шляхи вирішення існуючих проблем. Для цього слід розробити економічну і соціальну стратегію розвитку країни, створити організаційно-правові форми зацікавленості населення в своїй значущості для держави та суспільства, в своїй можливості реалізувати себе як соціальну особистість, створюючи матеріальні та духовні блага для суспільства, не зважаючи при цьому на вік та можливі вади здоров'я окремих категорій населення. На сьогодні чисельність міського населення складає 31 331 540 осіб, а сільського населення – 14 138 272 особи, і кількість сільського населення з кожним роком скорочується, не дивлячись на те, що останнім часом основні виробничі ресурси економіки втрачають свою потужність. Кількість заводів, фабрик, виробництв в складних економічних умовах, не витримуючи конкурентоспроможності з іноземними кампаніями, зменшується, а кількість безробітних у містах і селищах різко зростає. Враховуючи те, що Україна завжди була аграрною країною, можливо було б зробити акцент на розвитку агропромислового комплексу, як одного з важливих чинників збереження та збільшення сільського населення, підйому економіки країни та покращення матеріального становища населення в цілому.

Крім того, розбудова громадянського суспільства в державі дозволяє створювати громадські організації та об'єднання, які відображають зростаюче у світовому співтоваристві прагнення до демократії. Тому стратегічним пріоритетом політики України сьогодні обґрунтовано визначається розвиток демократичних за-

сад державного управління та його забезпечення професійним кадровим потенціалом. Сучасна економічна, соціальна та політична кризи в суспільстві викликані істотними розбіжностями між задекларованими принципами реалізації державою своїх функцій і обов'язків та реальним їх виконанням з боку держави та її представників. Більшість реформ, що проводилися в Україні, не отримали свого завершення саме з причин недостатнього врахування людського чинника, що, як правило, пов'язано з низьким фаховим рівнем кадрового забезпечення реалізації цих реформ. Крім забезпечення наявності професійного кадрового потенціалу в управлінській діяльності необхідно також змінити саму ідеологію державної влади, яка повинна бути не господарем в державі, а служити в державі інтересам людини і суспільства.

Сьогодні для розбудови громадянського суспільства і правової держави одним із найважливіших завдань, що стоять перед Україною, є забезпечення верховенства закону, насамперед, в юридичному значенні. Оскільки саме зараз існують реальні передумови для внесення змін до Конституції України та перетворення її у чинне право. Для будь-якої правової держави конституція є завжди правовою нормою, основним законом, якому повинно відповідати діюче законодавство. Це правова модель розвитку не тільки держави, а й усього суспільства. Суспільство повинно повірити в те, що в державі панує закон, що державна влада будує цивілізоване громадянське суспільство, що Конституція України є основним законом життєдіяльності суспільства і держави.

Ще сто років тому Б. Кістяковський казав, що побудувати правову державу можна тоді, коли всі люди стануть святими. Але, на жаль, Україна ще не є «святою лаврою», а її люди не всі є законослухняними та відповідальними за свої вчинки, дії або бездіяльність. Тому формування правової держави передбачає не лише наявність розгалуженого та несуперечливого законодавства, а й високу правосвідомість та правову культуру усіх учасників суспільних відносин. Саме правова культура визначає в остаточному вимірі долю політико-правових та соціально-економічних реформ. Серед основних елементів правової культури слід зазначити: рівень якісного стану юридичної охорони та захисту основних прав і свобод людини і громадянина; ступінь впровадження

принципів верховенства права і закону у реалізацію суспільних відносин та діяльність держави; рівень правосвідомості громадян і посадових осіб; наявність досконалого за формою і змістом законодавства; стан законності у суспільстві; стан розвитку юридичної науки; ступінь розробки проектів нормативно-правових актів за участі вчених-юристів та фахівців-практиків; ефективність роботи правоохоронних органів тощо.

На жаль, в Україні правоохоронні органи повністю залежать від політичної кон'юнктури, яка, в свою чергу, також активно впливає на формування державної влади. Слабка державна влада – слабкі і правоохоронні органи, а це сприяє поширенню правового нігілізму як політико-правової думки щодо верховенства права. Політика і право повинні знаходитися по різні сторони барикад, а це потребує виведення права із полону політичної системи і встановлення його на рубіж забезпечення законності і розбудови дійсно правової держави. Право стає безправним, коли відсутні належні гарантії його захисту з боку правоохоронних органів. Ще в свій час Платон зазначав, що бачить скору загибель держави там, де закон не має сили і знаходиться під існуючою владою. Там де закон – володар над правителями, а вони його раби, він бачив спасіння держави і усіх благ, які тільки можуть подарувати державі боги. Тим більше, що сучасна правова держава – це конституційна держава, суть якої полягає в тому, що Конституція є основним законом життєдіяльності держави та суспільства, а гарантом дотримання її норм є Президент держави, і від його діяльності залежить процес реалізації та захисту законних прав та інтересів людини. На жаль, менталітет нашого народу такий, що без «сильної руки» не створити цивілізованого громадянського суспільства та правової держави. Громадянське суспільство – це суспільство з високорозвиненою системою взаємовідносин вільних та рівноправних громадян в правовій державі, де діяльність влади побудована на принципах верховенства права, визнання та забезпечення реалізації прав людини, взаємної відповідальності держави і особистості. Мова йде про те, що суспільство створює для себе державу, яка потім своїм державним апаратом працює на суспільство.

Правовий аналіз проблем реалізації прав і свобод людини і громадянина в сучасній Україні переконує, що необхідна не просто досконала структурна розробка конституційно-проголошених правових орієнтирів, а й система реального гарантування цих норм соціальною і правовою державою, яка повинна включати в себе такі основні напрями діяльності державної влади, як:

а) створення єдиної концепції забезпечення прав і свобод людини і громадянина з метою запровадження послідовності, системності і комплексності у процес вирішення цих складних теоретичних і практичних проблем;

б) активна підтримка правозахисних рухів;

в) визначення конкретних заходів відповідальності посадових осіб за неповагу до прав і свобод людини і громадянина разом із паралельним підвищенням рівня їх правової культури;

г) зміцнення авторитету держави щодо забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина;

д) детальне регламентування права особи на правову допомогу;

ж) приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародного права щодо захисту основних прав і свобод людини і громадянина, включаючи соціальні [3].

В сучасному світі ступінь забезпечення прав і свобод людини є важливим показником досягнутого суспільством і державою рівня цивілізованості. Тому Європейський Союз взяв курс на активну цілеспрямовану соціальну політику і створення для неї адекватної правової основи забезпечення реалізації законних прав і свобод людини.

Забезпечення соціально-правового захисту громадян, а також його практична реалізація є своєрідним чинником для входження України в європейську спільноту і має важливе значення для забезпечення законності в українському суспільстві. Оскільки на сьогодні переважна більшість проблем, які впливають на становлення громадянського суспільства в Україні, є наслідками того, що вони є запозиченими з інших країн, і їх адаптація потребує значного часу. Громадянське суспільство в розвинутих західних країнах є логічним породженням тих тенденцій, що відбувалися в державі та суспільстві протягом декількох століть. Україна має

також свій історичний досвід, який відрізняється від досвіду зарубіжних країн, і в цьому є своя специфіка.

Лише чітке визначення конституційних засад та їх реальна практична реалізація дозволить вести мову про сильну правову державу та її громадянське суспільство. Громадянське суспільство в Україні може бути сформованим лише тоді, коли індивід вільно зможе реалізувати свої права та інтереси в межах соціальної та правової держави, а це можливо лише при наявності відповідної економічної та правової основи, здатної забезпечити гарантованість цього процесу. Тому сучасна наука мусить знайти шляхи стимулювання економічної діяльності, активності та свободи громадян, зміцнення законності та правопорядку, забезпечення розвитку правосвідомості та підвищення іміджу правової системи в державі.

Список літератури: 1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 2. Шемшученко Ю. С. 20 років пошуків і сподівань // Держава і право суверенної України: проблеми теорії і практики: Матеріали наукової конференції до 20-ї річниці незалежності України (Київ, 21 червня 2011 р.) / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка; упоряд.: В. П. Горбатенко, І. О. Кресіна. – К. : Видавництво «Юридична думка». – 2011. – С. 3–9. 3. Хессе К. Основы конституционного права ФРГ. – М. – 1981. – С. 111–112.

МЕЛЬНИК К. Ю., *доктор юридичних наук, професор,*
начальник кафедри трудового та господарського права
Харківський національний університет внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАПОБІГАННЯ, ПРОФІЛАКТИКИ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Одним із найнебезпечніших явищ, яким пронизано функціонування української держави на сучасному етапі, є корупція. Дане явище завдає непоправної шкоди національним інтересам України, підриває авторитет державних інституцій, гальмує політичний, економічний, соціальний та культурний розвиток україн-

© Мельник К. Ю., 2013